

ICSULA 2023

II. INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUSTAINABLE CITIES AND URBAN LANDSCAPES: *Re-thinking the Future of the Cities and Urban Landscapes*

OCTOBER 26-27, 2023 / KONYA, TÜRKİYE

CONFERENCE PROCEEDINGS BOOK

EDITORS

Prof. Dr. Banu ÖZTÜRK

Assoc. Prof. Dr. Seyithan SEYDOŞOĞLU

**II. INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUSTAINABLE
CITIES AND URBAN LANDSCAPES: RE-THINKING THE
FUTURE OF THE CITIES AND URBAN LANDSCAPES**

**DATE – PLACE
October 26-27, 2023
Konya, Türkiye**

**CONFERENCE
PROCEEDINGS BOOK**

EDITORS

**Prof. Dr. Banu ÖZTÜRK
Assoc. Prof. Dr. Seyithan SEYDOŞOĞLU**

**All rights of this book belongs to IKSAD Publishing
House. Without permission can't be duplicate or copied.**

**Authors of chapters are responsible both
ethically and juridically.**

ISSUED: 23/11/2023

ISBN: 978-625-367-428-1

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10201252>

XIII. YÜZYIL İBADETHANELERİNİN KENTSEL BELLEK KAPSAMINDA İNCELENMESİ - KONYA ÖRNEĞİ

Fatma Zehra KEMERCİ (ORCID: 0000-0002-9821-8491)

Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Email: zehrakemerci@gmail.com

Doç. Dr. Murat ORAL (ORCID: 0000-0002-1246-3278)

Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

Email: moral@ktun.edu.tr

Özet

XIII. yüzyılda Konya kentinin Selçuklu Devleti'nin başkenti olduğu bilinmektedir. Selçuklu Devleti Türk İslam mimarisinde önemli rol oynamaktadır. Bu dönemde kentteki ibadethanelerden olan mescit ve cami yapılarında gözle görülür artış sağlanmıştır. Dönemin güvenli kentlerinden olan, alim ve mutasavvıfların öğrenci yetiştirmek için tercih ettiği Konya'da, kent kullanıcılarının ihtiyaçları çerçevesinde artış gösteren bu ibadethaneler kentin kimliğini oluşturmuştur. Toplumlar değişirken, ihtiyaçların da değişmesi kaçınılmazdır. Kullanıcıların ihtiyaçlarının değişimi kent mimarisini de etki etmiştir. Gerek doğal gerek beşeri etmenler sebebiyle gerçekleşen bu değişimlerden ibadethaneler de olumlu ve olumsuz olarak etkilenmiştir. Bu etkiler sonucunda yapıların günümüze ulaşırken yaşadığı değişim kent belleğine de yansımıştır. Çalışma kapsamında Konya'daki XIII. yüzyıl cami ve mescitleri bu bağlamda değerlendirilmiştir. Çoğunlukla kentin merkezini oluşturan Alâeddin Tepesi'nin çevresinde yer alan bu yapılar yakın çevresi ile birlikte kentsel bellek kapsamında incelenmiştir. Seçilen yapıların tarihi, yapılarla birlikte anılan âlim veya mutasavvıfları, yapıların fiziksel değişimleri, yakın çevrelerinde gerçekleşen kentsel düzenlemeler, yapım ve yıkım olayları ve yine yakın çevrelerinde sahip oldukları hareketli ve sabit öğelerin değişimi irdelenmiştir. Daha sonra kent kullanıcılarıyla yapıların bellekteki durumunu tespit etmek için anket yöntemi ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde kullanıcılara yapıların güncel ve tarihi görselleri gösterilip isimlerini belirtmeleri istenmiştir. Verilen cevaplara göre seçilen yapıların kent belleğindeki yeri hakkında tespitler yapılmıştır. Bu çalışmada XIII. yüzyılda Konya tarihi kent merkezinde yapılmış olan ve günümüzde varlığını sürdüren ibadethanelerin, kentsel bellek kavramı çerçevesinde kullanıcıların belleğindeki durumunu incelemek amaçlanmaktadır. Yapılan araştırmalar ve anket çalışması sonucunda XIII. yüzyıldan günümüze kadar ulaşmış bu ibadethanelerin kentsel bellekte yaşadığı değişimin olumlu veya olumsuz sonuçları değerlendirilerek önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: XIII. yüzyıl, Cami, İbadethane, Kentsel Bellek, Konya, Mescit

XIII. EXAMINATION OF CENTURY PLACES OF WORSHIP WITHIN THE SCOPE OF URBAN MEMORY - KONYA EXAMPLE

Abstract

XIII. it is known that the city of Konya was the capital of the Seljuk State in the century. The Seljuk State plays an important role in Turkish Islamic architecture. During this period, a noticeable increase was achieved in the masjid and mosque structures, which are among the places of worship in the city. In Konya, which is one of the safe cities of the period and preferred by scholars and sufis to educate students, these places of worship, which have increased within the framework of the needs of city users, have formed the identity of the city. As societies change, it is inevitable that needs will also change. The change in the needs of users has also affected the urban architecture. Houses of worship have also been positively and negatively affected by these changes that have taken place due to both natural and human factors. As a result of these effects, the change that the structures experienced while reaching the present day has also been reflected in the city memory. Within the scope of the study, XIII in Konya. century mosques and masjids were evaluated in this context. These structures, which are mostly located around the Alaeddin Hill, which forms the center of the city, have been studied within the scope of urban memory together with their immediate surroundings. The history of the selected structures, the scholars or sufis mentioned along with the structures, the physical changes of the structures, the urban arrangements that take place in their immediate surroundings, the construction and demolition events and the change of the mobile and fixed elements that they have in their immediate surroundings were examined. Later, interviews were conducted with city users using the survey method to determine the state of the structures in memory. In these interviews, users were shown the current and historical visuals of the structures and asked to specify their names. According to the answers given, determinations were made about the place of the selected structures in the city memory. In this work XIII. it is aimed to examine the state of places of worship that were built in the historical city center of Konya in the century and continue to exist today in the memory of users within the framework of the concept of urban memory. As a result of the researches and survey work carried out, XIII. suggestions will be made by evaluating the positive or negative consequences of the change experienced in the urban memory of these places of worship that have reached from the century to the present.

Keywords: XIII. century, Mosque, Place of Worship, Urban Memory, Konya, Masjid

Giriş

İnsanlık var olduğundan bu yana bireyler birbirleriyle ve kentle etkileşim halinde olmuştur. Birbirleriyle kurdukları etkileşim bireysel bellek ve kolektif bellek olarak adlandırılırken, mekânla kurduğu etkileşim kentsel bellek adını almaktadır. İnsanların bulunduğu kentle sürekli etkileşim halinde olması hatıraların geçtiği mekânla bütünleşmesine sebep olur. Kişiler kenti algılayarak, mevcut mekânı hatıralardaki mekânlarla ilişkilendirerek geçmiş ve bugün arasındaki bağlantıyı kurmaktadır (Postalcı ve ark. 2006; Erdoğan Aksu, H. 2018).

Toplumlar sürekli gelişirken kentlerin aynı kalması mümkün değildir. Büyüyen ve gelişen toplumda ihtiyaçlara göre kentler de değişir. Kentlerin barındırdığı farklı medeniyetler ve onların kente davranış biçimi, kentin ve içindeki yapıların ruhuna etki edip onları maddi ve manevi olarak değiştirmektedir (Koyuncu 2011; Şentürk ve Gülersoy, 2017; Akın ve Sayar Avcıoğlu, 2017). İnsanların toplu ibadet ihtiyacını karşılayan ibadethaneler de bu değişen yapılardandır. Müslüman toplumların ihtiyacına göre yapılan ibadethaneler, cami ya da mescit olarak karşımıza çıkmaktadır. İbadethanelerle kurulan etkileşim ve iletişim de kentsel belleğin bir parçasıdır. Günde 5 vakit olan namaz ibadeti camilerde ve mescitlerde gerçekleştirildiği zaman, bireyler orada vakit geçirmekte ve mekânlarla soyut anlamda bir bağ kurmaktadır. Camiler ve mescitler bu bağ aracılığıyla insanların belleğinde kalıcı olmaya başlamaktadır.

Tarih boyunca Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapan Konya, bu uygarlıkların hepsinden izler taşısa da Selçuklu Devleti başkenti olarak daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu dönemde kentsel anlamda gelişimini ise kentin ilk yerleşim merkezi olan Alâeddin Tepesi ve çevresinde sağlamıştır (Çağlar, 2018, s.1).

Konya tarihi kent merkezi olan Alâeddin Tepesinin çevresinde 13. yüzyılda yapılmış olan ibadethanelerin zaman içerisinde kentsel bellekte yaşadığı değişimi tespit etmek amacıyla bu konu seçilmiştir. Kapsam dâhilinde olan yapıların yapıldığından itibaren geçirdiği değişimler anlatılmıştır. Bu yapılarla özdeşleşmiş dini şahsiyetler ve bu şahsiyetlerin mekâna kattığı değerden bahsedilmiştir. Cami ve mescitlerin süreç içerisinde yaşadığı değişimlerin, yapım ve yıkımların, onarımların yapının ruhuna etkisi, kent belleğinde ve kullanıcılarda olumlu veya olumsuz nasıl bir karşılık bulduğu incelenmiştir.

Sonuç olarak geçmişten günümüze Konya tarihi kent merkezinde pek çok ibadethanenin yapıldığı söylenebilir. Bunlardan 13. Yüzyılda yapılmış ve günümüze ulaşmış olanların kent belleğinde farklı seviyelerde olduğu görülmektedir. Bünyesinde ulvi şahsiyet bulunduran ve bir ziyaretgâh olarak sembolize olan ibadethaneler çevresi ile beraber pek çok kentsel düzenlemeye

tabi tutulmuştur. Bu düzenlemeler neticesinde yapıların kent içindeki algısı olumlu yönde etkilenmiş ve yapıların kentsel bellekte yer edinmesine yol açmıştır. Uzun vadede yapılmış olan imar çalışmaları ise yapıların tamamının güncel yol kotundan aşağıda kalmasına sebep olmuştur.

Materyal ve Yöntem

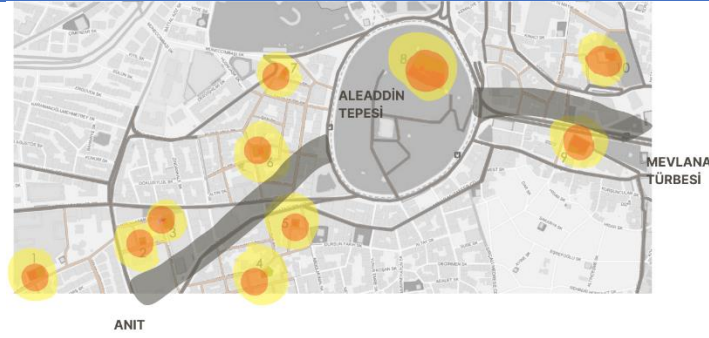
Materyal

Bu çalışmada kapsam dahilindeki ibadethanelerin tarihleri, yapım geçmişleri, eski görselleri için gerekli literatür taraması gerçekleştirilmiş olup, yapıların güncel görselleri içinse yerinde bir alan çalışması yapılmıştır. Kapsam dahilindeki tüm yapıların vaziyet planlarına erişilemediği için planlarda ortak bir dil olması adına, vaziyet planları Google Haritalar üzerinden AutoCad programı yardımıyla gerçeğe en uygun şekilde şematize edilmiştir.

Kapsam

Çalışmanın kapsamı Konya tarihi kent merkezi olarak sınırlandırılmıştır. Selçuklunun başkenti olan Konya'nın merkezi diyebileceğimiz Alâeddin Tepesi, çalışmada referans noktası kabul edilmiştir. Alâeddin Tepesi-Anıt aksı ve Alâeddin Tepesi-Mevlana aksında kalan ve bu akslara en yakın olan XIII. yüzyıla ait ibadethaneler tespit edilmiştir. XIII. yüzyılda yapılmış, ticaret ve yaşam alanlarıyla iç içe geçmiş 8 cami ve 2 mescit, yakın çevreleri ile beraber incelenmiş, tarihsel süreçte yaşadığı farklılıklar araştırılmış ve günümüzle karşılaştırması yapılmıştır. Yapıldığı dönemden günümüze kadar ulaşan bu mescitler aşağıdaki gibidir.

1. Sadreddin Konevi Cami ve Türbesi
2. Tahir ile Zühre Cami ve Türbesi
3. Hoca Hasan Mescidi
4. Beyhekim Cami
5. Zevle Sultan Mescidi ve Türbesi
6. Abdülmümin Cami
7. Abdülaziz Cami
8. Alâeddin Cami
9. İplikçi Cami
10. Şems Tebriz-i Cami ve Türbesi

Şekil 1. Kapsam dahilinde olan ibadethaneler (Google Haritalar üzerinden şematize edilmiştir)

Yöntem

Konunun anlatılabilmesi için öncelikle kent, bellek ve kentsel bellek kavramları açıklanmış ve bu kavramlar hakkında farklı görüşlere sahip bilim adamlarının düşüncelerine yer verilmiştir. Daha sonra kapsam dahilinde olan yapıların literatür taraması gerçekleştirilip günümüz ve geçmiş görselleri üzerinde incelemeler yapılmıştır. Yapıların çevresel değişimleri bu görseller üzerinden karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiş ve geçmiş-günümüz durumları kentsel bellek üzerinden yorumlanmıştır.

Kent

Cengiz Bektaş'ın tanımıyla insanın, en insan olduğu yere kent denir. Kenti sadece beton veya ekolojik bir örtü oluşturmayıp aynı zamanda kentlileşebilen insanlar da oluşturmaktadır. Birçok düşünür kent ile şehir arasında farklılıklar olduğuna inansa da TDK'ye göre; kent, Farsça şehir sözcüğünün Türkçe'deki karşılığıdır (TDK, 2023).

Bellek

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükteki tanımına göre bellek, “Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin” dir (TDK, 2023). Sigmund Freud'a göre bellek kavramı bireyseldir. Ona göre unutma ve hatırlama türleri bellekle doğrudan ilişkilidir ve tamamen kişiseldir. Hatırlama ve unutma duyguları bireyin kendini koruma içgüdüğü olduğundan bireysel olduğunu açıklamıştır (Mutlu ve ark. 2019). Assmann'a göre bellek, her koşulda bireye ait bir durumdur ve toplumsallaşma sürecinde oluşması bu durumu etkilememektedir. (Assmann, 2018).

Maurice Halbwachs ise bellek kavramına farklı bir çerçeveden bakmıştır. Ona göre belleğin temelinde bireysel hatırlama veya uyarılmalar bulursa da sonuç olarak sosyal birleşimlerden oluştuğunu savunmaktadır (Halbwachs, 1950). Geçmiş, günümüzde bireyin bağlı olduğu grupla beraber toplumun etkisiyle yeniden üretilmektedir. Daha farklı bir bakışa göre ise, toplumsallık bireylere zorla kabul ettirilen sınırlama olarak görülmemektedir. Bireyler

toplumla karşıt noktalarda değil tam tersine her şeyin bilincinde, toplumun bir yansıması durumundadır (Halbwachs, 2016). Halbwachs'a göre bireylerin yaşadığı çevre ile bireysel bellek ayrı değildir ve bu yüzden ona göre bellek mutlak şekilde toplumsaldır (Çalak, 2016). Toplum tarafından üretilen bellek, 'kolektif bellek' kavramı ile ortaya çıkmaktadır. Halbwachs'ın kolektif bellek kavramı hakkındaki düşünceleri farklı disiplinler tarafından da incelenmiş olup önce şehir plancılar ve mimarlar için bir tartışmaya dönüşmüş ve daha sonra mimarlığa dâhil olmuştur (Mutlu ve ark., 2019).

Kentsel Bellek

Kent ve bellek kelimeleri birleştiğinde, soyut olan bellek kavramı mekânsal bir anlam kazanmaktadır. Kentsel bellek nesnelere, durumların ve yaşananların insan bilincinde iz bırakması, birikmesi ve yeniden üretilmesi olarak tanımlanmaktadır. Kent belleği mahalle, sokak, ev ve diğer toplumsal yaşam alanlarında gerçekleşen deneyimlerin bir izidir. Gerek yüzyıllar içerisinde yaşanan gerekse günümüzde yeniden üretilen, üretilmekte olan kolektif deneyimlerdir (<https://beyond.istanbul/patika-kent-belle%C4%9Finin-i-%CC%87zini-s%C3%BCrmek-a36a41d596fc>).

Bulgular ve Tartışma

1. Sadreddin Konevi Cami ve Türbesi

Sadreddin Konevi Cami, Meram ilçesi Konevi Mahallesi Turgutoğlu Sokak'ta yer alır. Alâeddin Tepesi'nin batısında bulunan caminin alanı 372 m²'dir. Selçuklular zamanında yapılan bu caminin kitabesinde yazılına göre kendisiyle aynı adı taşıyan büyük Türk ilim ve fikir adamı Sadreddin Konevi'nin türbesini de barındırmaktadır. Sadreddin Konevi, dönemin önemli ailelerinden birine mensup bir şahsiyettir ve Konya'ya yerleşmiştir. Bu camiye giriş, güneybatı cephesinden sağlanmaktadır. Bulunduğu sokakta yol kotundan aşağıda kalan giriş kapısının üzerinde yarım daire şeklinde bir saçak ve bu saçığın altında ise 2 tane kitabe bulunmaktadır. Bunlardan alttaki olanı orijinal inşa kitabesidir. Üstteki ise tamir kitabesidir (Özönder, 1989, s.130-167)(Şekil 2).

Şekil 2. Sadreddin Konevi Cami Güneybatı Cephesi (Kemerçi, 2023)

Şekil 3. Sadreddin Konevi Cami Vaziyet Planı (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

Şekil 3'te bulunan vaziyet planına göre yapının batısında Sadreddin Konevi'nin mezarının bulunduğu türbe ve bunun da doğusunda ağaçlık bir alan olduğu görülmektedir. Batısında camiye ait bir bahçe vardır ve bu bahçede cenaze namazları kılınacak bir alan bulunur. Ayrıca kullanıcılar için şadırvan ve lavabo bulunmaktadır.

Döneminin büyük bir âlimi olan Sadreddin Konevi'nin türbesine yakın olarak defnedilmek isteyen halk, türbenin etrafında bir mezarlık oluşturmuştur (Şekil 5). Uzun yıllar burası mezarlık olarak kullanılmış, ancak 1932 yılında yapılan istimlak ve kentsel değişimlerle bu mezarlık kaybolmuştur (Özönder, 1989, s.130-167)(Şekil 4).

Şekil 4. Sadreddin Konevi Cami Batı Cephesi Günümüz (Kemerci, 2023)

Şekil 5. Sadreddin Konevi Cami Batı cephesi yaklaşık 100 yıl önce
(Garabed K. Solakian, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/208341>)

Kentsel bellek-tarih açısından inceleyecek olursak, bu camide bulunan Sadreddin Konevi türbesinin, tarihin her döneminde toplumun belleğinde yer edindiği söylenebilir. Yapıldığı dönemden bu zamana kadar insanların bu alimi ziyaret etme amacı olmuştur. Günümüzde de bu durum devam etmektedir.

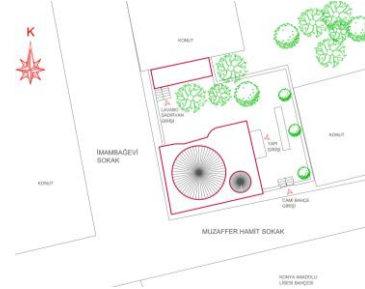
2. Tahir İle Zühre Cami ve Türbesi

Bu cami Meram ilçesi, Abdülaziz Mahallesinde bulunmaktadır. Batısındaki İmam Bağavi Sokağı ile güneyindeki Muzaffer Hamit Sokağının kesiştiği yerde bulunmaktadır. Doğusunda ve kuzeyinde günümüzde yapılmış olan konutlar bulunur (Yavaş, 2010). Bahçeye giriş güneyindeki sokaktan sağlanmaktadır.

Şekil 7’de belirtilen vaziyet planına göre yapının doğusunda ve kuzeyinde konutlar bulunmaktadır. Bahçesinde ağaçları olan bu caminin şadırvanı ve tuvaleti de mevcuttur. Çeşitli kentsel düzenlemeler ile yol kotundan aşağıda kalan bu cami, Tahir ile Zühre türbesini de bünyesinde barındırmaktadır.

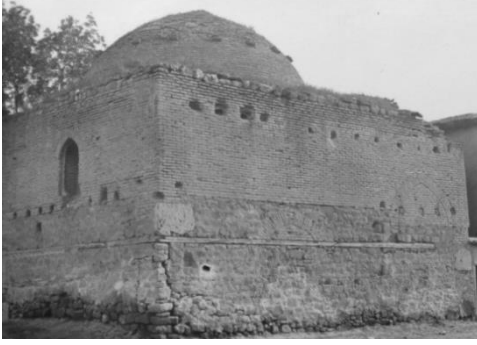
Şekil 6. Tahir ile Zühre Cami Güneydoğu cephesi (Kemerçi, 2023)

Şekil 7. Tahir ile Zühre Cami Vaziyet Planı (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından XIII. Yüzyılda yaptırılan bu yapının tam inşa tarihi bilinmemektedir (Konyalı, 1997). Fatih dönemi Konya Evkaf Defterleri’nde Sahip Ata’ya ait Çeşme Kapısı civarında bir Dar’ül-Huffâz Mescit ve Çeşme’den bahsedilmektedir (Yavaş, 2010). II. Bayezid devri evkaf kayıtlarına göre gelirleri Dar’ül-Hadis’e devredilen vakfa ait binaların, Dar’ül-Huffâz, Mescit ve Çeşmeden ibaret olduğu ifade edilmektedir (Önkal, 1996). Vakıfta Çeşme Kapısının yakınında olduğu söylenen Mescidin ise konumu itibariyle günümüzdeki Tahir ile Zühre Cami olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde geçirdiği tadilatla alakalı herhangi bir kaydı bulunmayan bu cami, asıl halini büyük oranda koruyabilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise iki adet onarım geçirmiştir. Mescidin uzun süredir ibadete kapalı olduğunu, 1944 yılında binayı inceleyen İbrahim Hakkı Konyalı söylemiştir. 1958 yılında gerçekleştirildiği belirtilen onarım, ilgili makamların herhangi bir kaydında bulunmamaktadır (Akmaydalı, 1982, s. 101-121). Bu yapı 1986 yılında kamulaştırılmış ve çevresindeki konutlar yıkılmıştır. V.G.M. tarafından da 1991 yılında kapsamlı bir onarıma tabi tutulmuştur (Yavaş, 2010). Yapı, herhangi bir işlev değişikliğine uğramamış ve günümüzde de ibadethane olarak kullanılmaktadır (Turan, 2018).

Yapının onarım öncesindeki fotoğrafında görüldüğü üzere kuzeydoğu cephesinde yüksek yapılar bulunmamaktadır ve yapı cepheleri bakımsız kalmıştır (Şekil 8). Ancak günümüzde kuzeydoğu cephesinde 4-5 katlı yapılar mevcuttur (Şekil 9). Kentsel bellek-mekan açısından inceleyecek olursak yapının bulunduğu konumdaki silüetinde değişiklikler olduğunu ve bu değişikliklerin kentsel belleğe olumsuz etki ettiğini göstermektedir.

Şekil 8. Tahir ile Zühre Cami onarım öncesi güneybatı cephesi (Yavaş, 2010)

Şekil 9. Tahir ile Zühre Cami Günümüz güneybatı cephesi (Kemerçi, 2023)

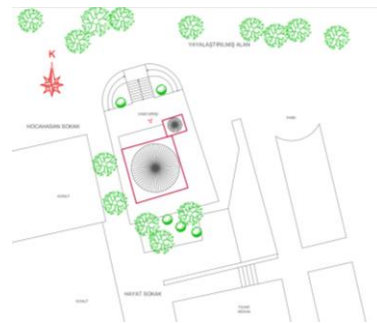
3. Hoca Hasan Mescidi

Hoca Hasan Mescidi'nin konumu Meram ilçesi, Sahibata Mahallesi, Kazım Karabekir Caddesi'dir. Yapının günümüze ulaşan yapım kitabesi bulunmamaktadır. Bu mescit Konyalı Hoca Hasan tarafından yaptırılmıştır (Önder, 1971, s. 89-147). Selçuklu Döneminin önemli devlet adamlarından birisi olan, Konya'da bir mahalleye adını veren ve bu mahallede bir mescit yaptıran İhtiyareddin Hasan, Selçuklu sultanlarından II. Kılıçaslan (1155-1192) döneminde vezirlik yapmış birisidir (Uz, 2015).

İhtiyareddin Mahallesi, yapılan şehir planlamaları sonucunda Sahibata Mahallesi'ne dâhil edilmiştir. Bu isim değişikliğinden dolayı İhtiyareddin Hasan'ın bellekteki yerinin uzun süre korunamaması tehlikesi olduğundan, mahallenin ve İhtiyareddin Hasan'ın unutulmaması için mescidin doğusunda bulunan uygun bir yere İhtiyareddin Hasan ile ilgili bir makam kabrinin yapılmasının gerekli olduğu söylenmiştir (Uz, 2015).

Şekil 10. Hoca Hasan Mescidi Kuzey Cephesi günümüz (Kemerçi, 2023)

Şekil 11. Hoca Hasan Mescidi Vaziyet Planı (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

Mimari özelliklerinden yola çıkılarak bu yapının XIII. Yüzyılın ortalarında yapıldığı tahmin edilmektedir (Cantay, 1982). Mescit olarak inşa edilen yapı günümüzde de mescit olarak kullanılmaktadır.

Vaziyet planına bakıldığında yapının kuzey ve güneyinde ağaçların bulunduğu, doğusunda her hangi bir yapının olmadığı, yalnızca batısında bir yapının olduğu görülmektedir.

Yol seviyesinden aşağıda kalan bu camiye kot farkından dolayı 5-6 basamakla erişim sağlanmaktadır. Yapının güney cephesinde ise herhangi bir kot farklı bulunmamakta, yalnızca kuzey cephesindeki yolun yüksekliğinden dolayı seviye farkı olduğu görülmektedir (Şekil 13).

Şekil 12. Hoca Hasan Mescidi Giriş cephesi (Kemerçi, 2023)

Şekil 13. Hoca Hasan Mescidi Güneydoğu cephesi (Kemerçi, 2023)

Bu mescidin harim bölümü kare planlı olup son cemaat mahalli yarı açık bir mekandan oluşmaktadır. Selçuklu devrine ait üç mekânlı mescitler arasında yer almaktadır. (Tuna, 2020).

Hoca Hasan Caminin girişi ve son cemaat mahalli kuzey cephesindedir. Su basman üzerinde yükseltilmiş, üç bölmeli yarı açık bir mekân olan son cemaat mahallinden caminin harim bölümüne giriş sağlanmaktadır (Tuna, 2020). Geçmişte üst örtüsünün kubbeli olduğu düşünülen bu bölümün üzerine, günümüzde ahşap dikmelerin taşıdığı muhdes, eğimli bir çatı yapılmıştır (Baş, 2008). Son cemaat mahalli paravanlarla kapatılarak uzun süre kadınların ibadet etmesi için kullanılmıştır ancak son yapılan yenilemeden sonra paravanlar çekilerek bu alanda ibadet etme olasılığı kaldırılmıştır.

Yarı açık mekan olan son cemaat mahallinde sırlı ve sırsız tuğladan inşa edilmiş sivri kemerli bir mihrap nişi mevcuttur. Ayrıca bu bölümde mescidin bânisinin bulunduğu mezar olduğu söylenen, fakat o mezardan ve taşından hiçbir eser kalmamış ahşap sandukalı bir mezar da mevcuttur (Konyalı, 2007).

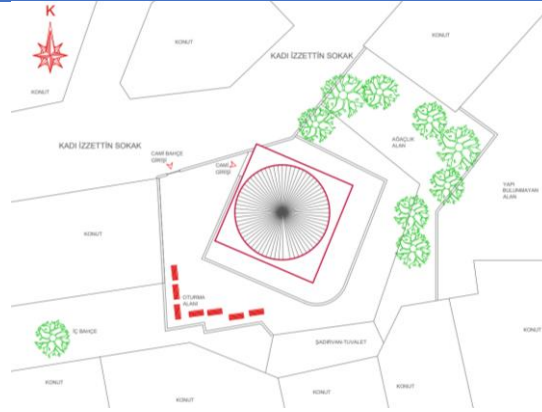
Şekil 14. Hoca Hasan Mescidi'nin eski fotoğrafı (Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi)

Şekil 15. Hoca Hasan Mescidi'nin eski fotoğrafı ve doğusundaki yapı (Korkmaz, 2005)

4. Abdülaziz Cami

Bu yapı Meram ilçesi Sahibata Mahallesi Kadızzettin Sokakta Alâeddin Tepesinin Güneybatısında bulunmaktadır. Yapının alanı 95 m²'dir.

Şekil 16. Abdülaziz Cami Vaziyet Planı (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

Şekil 16’da yapının vaziyet planı incelendiğinde bahçesine kuzey cepheden giriş sağlandığı görülmektedir. Diğer 3 cephesi konutların bahçesi ile bitişik nizamda olduğu için camiye bu cephelerden erişim sağlanamamaktadır. Kuzeydoğusunda ağaçlık bir alanı bulunan bu caminin bir de şadırvanı ve tuvaleti bulunmaktadır. Yol ve bahçe seviyesi aynı olsa da, yapının kendisi düşük kotta bulunmaktadır (Şekil 18).

Yol seviyesinden yaklaşık 80 cm aşağıda bulunan caminin girişi kuzeybatı cephesinin köşesindedir. Girişin önünde ahşap bir camekân vardır. Girişin sağında kare bir pencere ve üstünde sivri kemerli başka bir pencere vardır. Batı cephesinin üst tarafında orta alanda kemerli başka bir pencere daha bulunur (Şekil 17).

Şekil 17. Abdülaziz Cami Batı Cephesi (Kemerçi, 2023)

Şekil 18. Abdülaziz Cami Güneydoğu Cephesi (Kemerçi, 2023)

Tek bölümden oluşan ibadethaneler kategorisindedir. Caminin beden duvarları alt kısımlarda taş, üst kısımlarda tuğla kullanılarak tamamlanmıştır (Erdemir, 2001). Tuğladan yapılan kubbenin dışı kurşunla kaplıdır. Kare plana sahip tek kubbeli bu caminin minaresi bulunmamaktadır. Üzerinde kitabesi olmayan caminin, 1962 yılında bulunan çini mihrabındaki kitabeye göre 1253 yılında (H. 651), II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in oğlu II. Keykavus (1249-1262)’ un zamanında yapılmış olduğu görülmekte ancak kimin yaptırdığı belli olmamaktadır

(Önder, 1971, s. 89-147). 1961 yılında müze yönetimi tarafından, 1991’de ise Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nün üstlenmesi ile iki kez yenileme geçirmiştir (Baş, 2008).

Şekil 19. Abdülaziz Cami Kuzey Cephesi eski fotoğrafı (Baş, 2008)

Şekil 20. Abdülaziz Cami Kuzey Cephesi günümüz (Kemerçi, 2023)

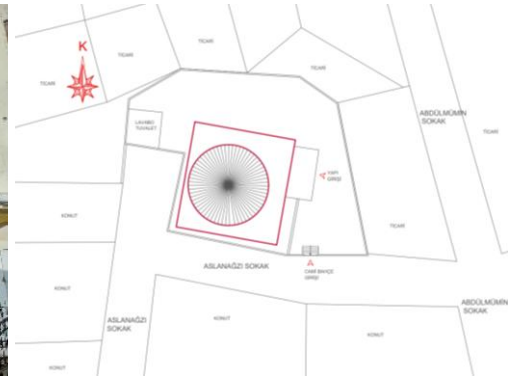
Şekil 19’da görüldüğü üzere eskiden caminin batısında bir ev bulunmaktayken günümüzde bu ev kaldırılmış vaziyettedir. Camiye girişin, bu evle cami arasındaki küçük kapıdan sağlanmakta olduğu görülmektedir. Caminin yakın çevresinde bulunan konutların yüksekliğinin camiden daha fazla olduğu görülmekte ve bu durumun caminin kentsel algısına olumsuz etki ettiği söylenebilmektedir.

5. Abdülmümin Cami

Abdülmümin Cami’nin konumu Meram ilçesi, Abdülaziz Mahallesi, Aslan Ağzı Sokak’tır. Bu yapı Abdü’l-Mü’min adını, yakın çevresindeki hankâhında görevli olan Mü’min Halife adındaki ünlü Kadiri tarikatı âliminin adından almıştır. Yapının kitabesine göre Megaribe (Yediler) Mescidi de denilmektedir, 1275 (H.674) yılında, Emir-i Hac-zade Mahmut tarafından yenilediği anlaşılmaktadır. Bu yapının dükkân, ev, fırın, hamam, tarla, değirmen, su dolabı yerleri, bağ, köy, tuz pazarı ve çiftlik gibi zengin gelirleri olan pek çok vakıf mülkleri de bulunmakta olduğu belirtilmiştir (Önder, 1971, s. 89-147).

Şekil 20. Abdülmümin Cami Doğu Cephesi günümüz (Kemerçi, 2023)

Şekil 21. Abdülmümin Cami Vaziyet Planı (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

Dikdörtgen planlı bir harim kısmına sahip olan yapı tek mekânlı camiler grubunda yer almaktadır. Harim bölümüne giriş, doğu cephesinden sağlanmaktadır. Bu cami, tarih boyunca

süregelen çevresel değişikliklerden dolayı yol kotundan daha alt seviyede kaldığı için, bahçesine ulaşım beş basamakla güneyden sağlanmaktadır (Turan, 2018). İbadethanenin çevresinde konut ve ticari kullanım için bulunan çeşitli yapılar olduğu vaziyet planında görülmektedir. Bahçesinde yeşil alan veya ağaç bulunmamaktadır (Şekil 20).

Şekil 22. Abdülmümin Cami Doğu Cephesi eski durumu (Konyalı, 1997)

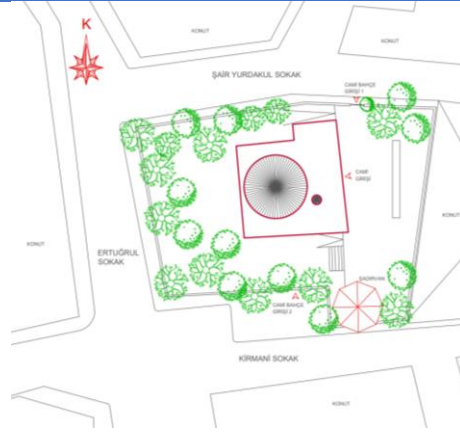
Şekil 22. Abdülmümin Cami Doğu cephesi günümüz (Kemerçi, 2023)

Abdülmümin Cami'nin eski fotoğrafında görüldüğü üzere yol ve cami bahçesi aynı kottadır. Ancak süreç içerisinde yapılan şehir planlamaları ve çevresel düzenlemeler ile bu durum değişikliğe uğramış, yol kotundan aşağıda kalmıştır. Ayrıca o dönemde caminin kuzey ve batı cephelerinde cami ile aynı yüksekliğe sahip binalar bulunurken, bugün aynı yerde daha yüksek binalar bulunmaktadır. Bu yüksek yapılardan dolayı caminin bulunduğu konumdaki silüeti değişmiş, kent içinde algılanma durumu azalmış ve görünürlüğü yitirilmiştir.

6. Beyhekim Cami

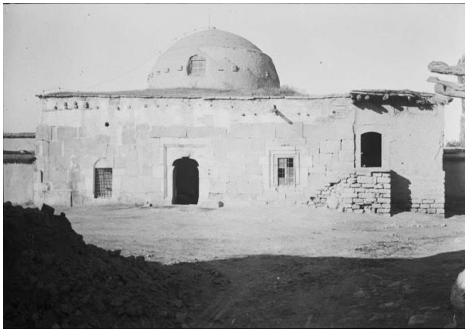
Beyhekim Cami, Selçuklu ilçesi, İhsaniye Mahallesi Şair Yurdakul Sokak'ta Alâeddin Tepesinin batısında bulunmaktadır. Yapının alanı 170 m²'dir.

Caminin bünyesinde Beyhekim'in türbesi bulunmaktadır. Yapının kitabesi bulunmadığından tam olarak ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Ama camiyi yaptıran kişi, mescide adını veren Beyhekim'dir. Beyhekim'in yaşadığı dönem düşünülerek caminin tarihi XIII. yüzyılın ikinci yarısı olarak geçmektedir. Beyhekim'in asıl adı Ekmelüddin Müetted El Nacuvani olarak aktarılmaktadır (Ebiri, 2021). Nacuvani'den de anlaşıldığı üzere Nahcıvanlı olan Beyhekim, Mevlana'nın ve ailesinin doktorluğunu yapmıştır. Beyhekim "Tabiblerin Maliki" ve "Tabiblerin Sultanı" olarak da bilinmektedir (Özçetin, 2022).

Şekil 23. Beyhekim Cami Vaziyet Planı (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

Vaziyet planına baktığımızda yapının bahçesine güney ve kuzey olmak üzere iki şekilde ulaşıldığı görülmektedir. Bahçe girişi, yol ile aynı kotta bulunmasına karşın bahçenin içinde kot farkı bulunmaktadır. Caminin güney, batı ve kuzey cephelerinin çevresi, doğu cephesindeki zeminden düşük kottadır. Ayrıca bahçenin güneydoğu köşesinde 6 basamakla çıkılan bir şadırvan vardır. Beyhekim Cami, kare planlı bir yapıdadır ve üzerinde tek kubbe vardır. Kubbe malzemesi tuğla, balıksırtı şeklinde örülerek kullanılmıştır. Harim bölümü ve son cemaat bölümü bulunur (Yaldız, 2018). Cami pek çok onarım geçirmiştir. Cumhuriyetten önceki onarımlar tam olarak bilinmemektedir. Cumhuriyet döneminde 1964 yılında Konya Müzesi tarafından yapılan onarımlarda aksaklık yaşandığı bilinmektedir. Aksaklıklardan dolayı sonraki yıl Vakıflar Genel Müdürlüğü onarımı devralmıştır. Daha sonra 1989 yılında bir onarım yapmıştır (Arslan, 2017). Beyhekim Cami, ahşap bir mihraba sahiptir. Asıl mozaik çini mihrap kaçırılmıştır. Akıbetine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Özçetin, 2022).

Şekil 24. Beyhekim Cami Doğu Cephesi

Şekil 25. Beyhekim Cami Kuzeydoğu cephesi (Kemerci, 2023)

Şekil 24. (<https://i.pinimg.com/originals/73/04/ba/7304ba8104a563b087882a7a2e62b7e0.jpg>)

Şekil 24'deki doğu cephesinin eski görseline göre, yapının sağ tarafında merdivenle ulaşılan bir kapı olduğu görülmektedir. Günümüzde camiye bitişik böyle bir mekân yer

almamaktadır (Şekil 25). Şekil 26'ya göre giriş cephesinin sol tarafındaki pencerenin üstünde minare görünümlü küçük bir mekân bulunmaktayken, günümüzde böyle bir mekan mevcut değildir ve caminin herhangi bir minaresi de yoktur.

Şekil 26. Beyhekim Cami Güneydoğu Cephesi (Konyalı, 1997)

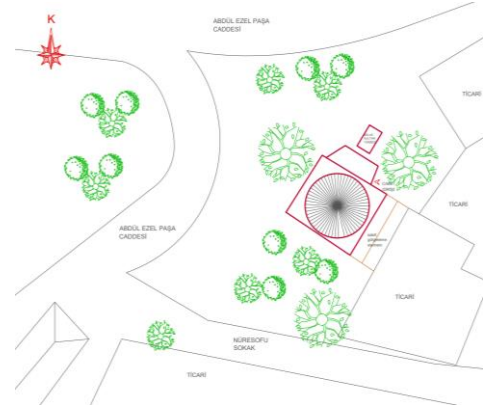
Şekil 27. Beyhekim Cami Güneydoğu cephesi günümüz (Kemerçi, 2023)

7. Zevle Sultan Mescidi ve Türbesi

Zevle Sultan Mescidi, Selçuklu ilçesi, İhsaniye mahallesi Abdülezelpaşa Caddesinde, Alaeddin Tepesinin batısında yer almaktadır. Yapı alanı 81 m² dir (Kent Bilgi Sistemi). Yapının kuzeyinde, mescidin adını aldığı Zevle Sultan'ın Türbesi bulunmaktadır. Türbeden dolayı bir zamanlar mescidin çevresindeki mahalle ise Zevle Sultan Mahallesi olarak anılmıştır (<https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/zevle-sultan/>).

Şekil 28. Zevle Sultan Mescidi Batı Cephesi günümüz (Kemerçi, 2023)

Şekil 29. Zevle Sultan Mescidi Vaziyet Planı (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

Mescidin vaziyet planına bakılacak olursa çevresinde çok sayıda ağacın bulunduğu söylenebilir. Bahçe sınırları olmayan bu yapının doğusunda bulunan yapı ile arasında bir koridor oluşmuş ve bu koridorun üstü sabit gölgeleme elemanı ile kapatılıp yarı açık bir mekân oluşturulmuştur (Şekil 29). Tamamen tuğladan inşa edilmiş bu yapı XIII. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığından, dönemin çoğu mescitlerinde olduğu gibi tek harim bölümü olan bir mescit özelliğindedir (Aktaş Yasa, 2016, s. 143-176). Üstünü örten tek ve sağır kubbe yakın tarihte çimento ile sıvanmıştır. Batı cephesinde bulunan kapısının üstünde bulunan kabartmalı

ve oymalı bir firizin başka bir mimarî eserden nakledildiği anlaşılmaktadır. Mermer taşın üstünde bir Selçuk sülüsü ile yazılan dört satırlık Arapça kitabe bulunmaktadır (<https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/zevle-sultan/>). Bu kitabede yapının inşa tarihi ve yaptıranı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu yapının mescit olduğu, yapıldığı dönemin hükümdarının adını bahsetmesinden anlaşılmaktadır. Zaviye olsaydı yapıldığı devrin hükümdarından bahsedilmemesi gerekirdi. Ancak bu kitabede Sultan Alâeddin'den bahsedilmektedir. Sultan'ın babası zikredilmediği için I. Alâeddin olduğu düşünülmektedir. Eğer mescit II. ve III. Alâeddin zamanlarında yapılmış olsaydı mutlaka hükümdarın babasının adının da bahsedileceği söylenmektedir (<https://www.secdem.net/konya-tarihi/zevle-sultan-mescidi.html>). I. Alâeddin Keykubad 1219-1236 (616-634 H.) yılları arasında yönetimde bulunduğu için mescidin de 1219-1236 yılları arasında yapılmış olduğu kabul edilmektedir (<https://www.secdem.net/konya-tarihi/zevle-sultan-mescidi.html>).

Zevle Sultan'ın kim olduğu hakkında kesin bir bilgi olmadığı gibi velilerden olduğu söylenmektedir. Mehmet Önder Bey, Zevle Sultan'ın Selçuklular devrinde yaşamış bir evliya olduğunu, hatta bir kadın olduğu söylendiğini belirtmiştir. İbrahim Hakkı Konyalı bu bilgiyi onaylamamış ancak karşıt bir açıklama da yapmamıştır (<https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/zevle-sultan/>).

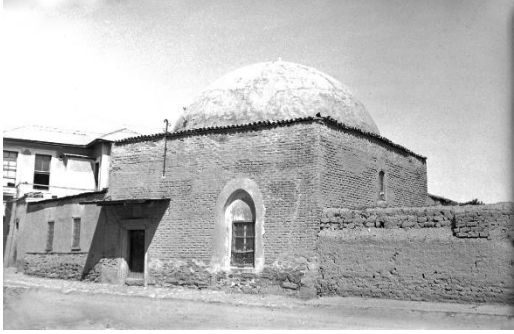
Şekil 30. Zevle Sultan Mescidi Doğu cephesi ve yarı açık mekan (Kemerçi, 2023)

Şekil 31. Zevle Sultan Mescidi'nin Kültürpark ile durumu (Kemerçi, 2023)

13. yüzyıldan bu yana ayakta kalmayı başaran bu mescit, zamanla harap olmuş ve 19. yüzyıl başlarında bir süre ahır olarak kullanılmıştır. Daha sonra Abdülvâhid Çelebi tarafından küçük bir tamirle 1960 yılında ibadete açılmıştır (<https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/zevle-sultan/>). Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1998 yılında son onarımı yapılan Zevle Sultan Mescidi, günümüzde de ibadete açıktır. İç kısımdaki türbe bölümü mescitten ayrılıp yapının kuzeyinde dış mekana alınmıştır. Ayrıca yapılan onarımlar sırasında, kuzey duvarına bitişik olarak ateş tuğlasında yapılan bir

yapı eklenmiş ve bu alana da kuzeyden bir kapı açılarak mescide giriş sağlanmıştır
(https://dunyacamileri.blogspot.com/2020/03/blog-post_35.html)

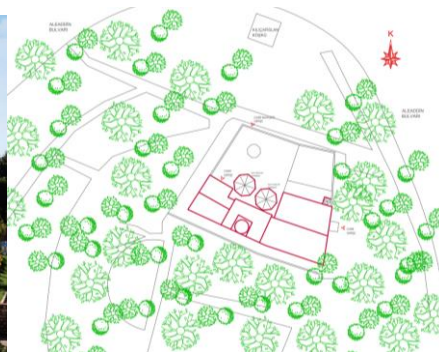

Şekil 32. Zevle Sultan Mescidi Güneybatı cephesi Şekil 33. Zevle Sultan Mescidi Güneybatı cephesi günümüz (Kemerçi, 2023)
Şekil 32. (<https://www.secdem.net/konya-tarihi/zevle-sultan-mescidi.html>)

Zevle Sultan Mescidi'nin güneybatı cephesinin eski fotoğrafına göre, mescidin kuzey ve güney cephelerinin doğrudan yaya ulaşımına kapalı olduğu ve bir bahçeye sahip olduğu görülmektedir (Şekil 32). Batı cephesindeki giriş kapısının bir saçağı bulunmakta ve kapı, yol kotundan 1 basamak yukarıda konumlanmaktadır. Günümüzde ise bahçe duvarları olmayan bu yapının batı cephesindeki kapısı yol seviyesinden aşağıda kalmıştır (Şekil 33). Yapının çevresindeki mekânsal değişimler kentsel bellek üzerinde olumsuz etki bırakmasına neden olmaktadır.

8. Alâeddin Cami

Alaeddin Cami, Selçuklu ilçesi, İhsaniye Mahallesi, Alâeddin Bulvarı, Konya'nın merkezi olan Alâeddin Tepesi'nde bulunmaktadır. Yapımına Selçuklu Sultanı I. Rükneddin Mesud (1116-1156) zamanında başlanan cami, I. Alâeddin Keykubad zamanında (1221) tamamlanmıştır (Çağlar, 2018, s. 63).

Şekil 34. Aleaddin Cami günümüz Şekil 35. Aleaddin Cami Vaziyet Planı
Şekil 34. (<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/konya/gezilecekyer/aladdin-camii>)
Şekil 35. (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

Caminin batı cephesinde iki kitâbe bulunmaktadır. Doğu cephesindeki giriş kapısının üstünde bulunan uzunca kitâbede Konya Valisi Sürûrî Paşa tarafından, 1889-90 (H. 1307) yılında Sultan II. Abdülhamid'in fermanıyla, harap ve bazı yerleri yıkılmış olan caminin tamir edildiği açıklanmaktadır (Eyice, 1989, s. 324-327).

Caminin kuzeydeki avlusunda Selçuklu sultanlarının mezarlarının olduğu türbeler bulunmaktadır. Bu sultanlar; I. Mesud, II. Kılıçarslan, I. Gıyâseddin Keyhüsrev, II. Rükneddin Süleyman, III. İzzeddin Kılıçarslan, I. Alâeddin Keykubad, II. Gıyâseddin Keyhüsrev, IV. Rükneddin Kılıçarslan ile III. Gıyâseddin Keyhüsrev' dir. Bu türbelerin yanında yarım kalan diğer türbe ise I. İzzeddin Keykâvus adına yaptırılmıştır (Kaltakçı ve Temizci, 1991).

Şekil 36. Aleaddin Cami'nin kuzey bahçesindeki türbeler ve sarnıç (Kemerçi, 2023)

Alâeddin Cami İslam mimarisi ile inşa edilmiş olup üzeri ağaç ve toprakla örtülmüştür. İçerisinde Roma ve Bizans devirlerine ait 40'dan fazla mermer sütun bulunmaktadır. Caminin minberi, abanoz ağacından künde-kârî tekniği 1155 yılında Ahlatlı Mengü Berti tarafından yapılmıştır. Taç kapıda ise yapı ustası olarak Muhammed Bin Havlan el-Dımişkî'nin adı yazılıdır (Anonim 1, 2015). Önceleri yakınlarında evler ve bahçeler olan Alâeddin Cami'nin kuzey cephesi çeşitli düzenlemeler geçirmiştir. Burada bulunan II. Kılıçarslan köşkündeki çinilerin teknik özellikleri göz önünde bulundurularak banisinin II. Kılıçarslan olduğu düşünülmüştür. F. Sarre gibi Abdülkadir Erdoğan, Mehmet Önder ve Oktay Aslanapa da banisinin II. Kılıçarslan olması gerektiği görüşünü benimsemişlerdir. Konya'ya 1648'de gelen Evliya Çelebi, İzzeddin Kılıçarslan'ın 1173-74'de (H. 569) Konya Kalesi'ni yaptırdığını, kemerli büyük bir köşk ve divanhane inşa ettirdiğini bildirmektedir (Eyice, 1989, s. 324-327).

Şekil 37'ye göre, Alâeddin Cami'nin yakın çevresi ve Alâeddin Tepesinde ağaçlar küçük boydadır. Caminin kuzey duvarı ise yıkılmış durumdadır. Kılıçarslan köşkünün çevresinde herhangi bir koruma veya peyzaj çalışmasının bulunmamakta olduğu görülmektedir.

Şekil 37. Aleaddin Cami'nin havadan çekilmiş fotoğrafı

(<https://tr.pinterest.com/pin/448389706652957599/>)

(<https://www.osmanlimezat.com/en/product/4891012/konya-alaaddin-tepesi-ve-sehitler-aniti>)

Şekil 38. Aleaddin Tepesi ve Aleaddin Cami'nin güneydoğudan çekilmiş fotoğrafı

1970 yıllarında Konya Büyükşehir Belediyesi'nin Alâeddin Tepesi ve çevresi üzerindeki yoğun yapılaşma, ağaçlandırma, sulama, zemin tasfiyesi, araç, servis ve yaya yolu düzenlemelerini içeren imar ve alt yapı çalışmaları yapılmaya başlanmış ancak bu uygulamalar sırasında 1940'larda yapılan kazı çalışmaları ve sonuçları dikkate alınmamıştır (Özcan ve Yenice, 2008, s. 1-16). Şekil 39'a göre eskiden Alâeddin caminin güneyinde, tepenin üstünde bir süs havuzu (Kaltakçı ve Temizci, 1991) ve havuzun etrafında yarı açık ve açık oturma alanı, masa ve sandalyeler bulunmaktayken, günümüzde caminin güneyinde bu alan lale bahçesi olarak kullanılmaktadır. Havuz kaldırılmış, masa ve sandalye yerine banklar koyulmuştur. Önceleri ağaçlar küçük iken, zamanla ağaçlar büyümüş ve doğal gölgeleme yaparak buraya oturma ve burada vakit geçirme imkânı sağlamıştır.

Şekil 39. Aleaddin Cami Güney cephesi ve çay bahçesi

Şekil 39. (<https://www.facebook.com/konyaresim/posts/3446375302074756/>)

Şekil 40. (Kemerçi, 2023)

Şekil 40. Aleaddin Cami Güney cephesi ve bahçesi günümüz

9. İplikçi Cami

İplikçi Cami konum olarak Meram ilçesi, Sahibata Mahallesi, Mevlana Caddesi üzerinde Ziraat bankasının batısında yer almaktadır. Alâeddin Tepesi'nin doğusunda bulunan bu caminin alanı 925 m²'dir (Kent Bilgi Sistemi).

Bu caminin inşa kitabesi mevcut değildir. Ancak kuzeydeki girişinde bir tamir kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabede caminin geçirdiği onarımlar detaylıca anlatılmaktadır. Bu kitabeye göre cami tamir, yenilenme ve genişleme işlemlerinin hepsini geçirmiştir. 1201 yılında Tebrizli Ebü'l-Fazl Abdülcebbar ilk camiyi yaptıran kişi olarak kayıtlarda geçmektedir. Samurcu (Kişçi) Ebubekir tarafından 1332 (H. 733) yılında genişletilmiş ve yenilenmiştir (Konyalı, 1997). Caminin İplikçi soyundan Necibüddin Ayas tarafından onarıldığı için “İplikçi Camii” adını aldığı da bahsedilmektedir. (Özönder, 2005, s. 120-129). Diğer bir kaynağa göre ise cami, İplikçiler çarşısında bulunduğu için –Altunaba medresesi gibi- önce İplikçiler Camii, sonra da kısaca İplikçi Camii adı ile ün kazanmıştır. Bugünkü halini alması ise Müzeler Umum Müdürlüğü tarafından 1945 yılında yenilenmesi sonucunda olmuştur. Ancak 1951 yılında Konya Müzesi Klasik eserler şubesi haline getirilmiştir. Yapıldığı işlevin dışına çıkılan bu cami 1960 yılında tekrar ibadete açılmış ve asıl işlevine geri dönmüştür. (Konyalı, 1997).

Şekil 41. İplikçi Cami Kuzeybatı cephesi günümüz (Kemerçi, 2023)

Şekil 42. İplikçi Cami Vaziyet Planı (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

İplikçi Cami'nin vaziyet planına göre yapının güneyinde ağaçlık bir bahçenin olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu alanda bir de şadırvan bulunur. Belirli bahçesi olmasa da yol seviyesinden aşağıda kalması sebebiyle bir sınır içerisinde kaldığı görülmektedir (Şekil 42).

Yapıda en az dört devrin mimari özellikleri ve inşa malzemeleri bulunmaktadır (Konyalı, 1997). Günümüzde mihrabın altında bulunan mozaik çini kaplamalı mihrap, eserin XII. yüzyıl sonları ile XIII. yüzyıl başlarına tarihlenmesinde yeterli görülmektedir. XIII. yüzyıl Selçuklu camilerinde benimsenen plan şemasına sahip olması yapının tarihini belirlemede etkili olmuştur (Mülayim, 2000, 373-375).

Şekil 43. Altunaba Medresesi

Şekil 44. Altunaba Medresesi günümüz(Kemerci, 2023)

Şekil 43. (<https://www.memleket.com.tr/eski-konya-fotograflari-1315g.htm>)

Caminin kible tarafında meşhur Selçuklu Veziri Şemse'd-din Ebû Said Altunaba'nın yaptırdığı Altunaba medresesinin bir kısmı bulunmaktadır. Altunaba Medresesinin cami ile sınır olma durumundan başka bir ilgisi yoktur (Konyalı, 2007). Bu medrese günümüzde de yerinde bulunmakta ancak kullanıma kapalı durumdadır (Şekil 43-44).

Şekil 45'te görüldüğü üzere ince uzun bir tane minaresi bulunan caminin ana girişi kuzey cephesinde bulunmaktadır. Caminin kuzeydeki girişi yol seviyesinden yaklaşık 2 metre aşağıda kaldığından buraya ulaşım merdivenle sağlanmaktadır (Şekil 46). Batı cephesinde bulunan bir diğer giriş ise günümüzde kadınlar bölümüne ayrılan yere erişimi sağlamaktadır.

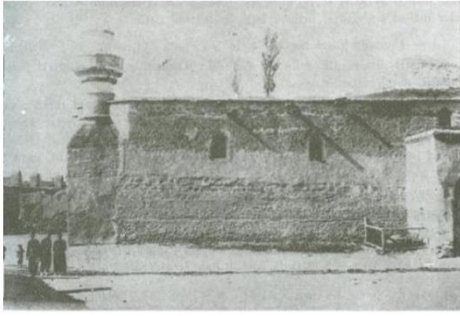

Şekil 45. İplikçi Cami Kuzeydoğu cephesi (Kemerci, 2023)

Şekil 46. İplikçi Cami Kuzey cephesi kot farkı (Kemerci, 2023)

Yapının plan ve çatı örtüsündeki değişiklik 1333 yılında yapılmış olsa da, kubbelerinin 1900'lü yıllardan sonra kaldırıldığı eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Mülayim, 2000, s. 373-375)(Şekil 48).

Şekil 47. İplikçi Cami'nin
1884'te minaresinin durumu

Şekil 48. İplikçi Cami'nin 1930'ta minaresinin
yıkılmış durumu

Şekil 47. (<https://www.memleket.com.tr/iplikci-camiinin-minaresi-degisecek-42609h.htm>)

Şekil 48. (<https://www.memleket.com.tr/iplikci-camiinin-minaresi-degisecek-42609h.htm>)

Şekil 49. İplikçi Caminin minaresiz tamir edilmiş hali

Şekil 49. (<https://www.memleket.com.tr/iplikci-camiinin-minaresi-degisecek-42609h.htm>)

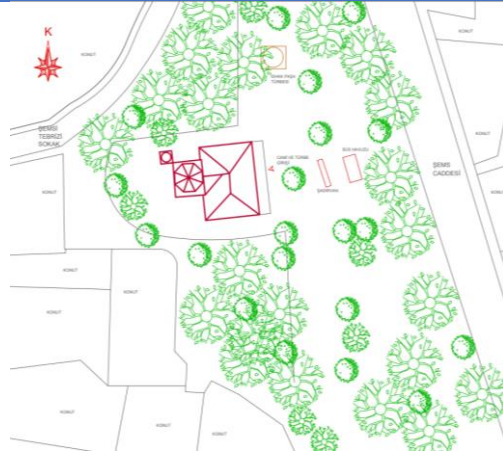
Şekil 50. İplikçi Cami günümüz

Şekil 50. (Kemerçi, 2023)

Yapının kendisinde gerçekleşen değişimler eski görsellerinde görülmektedir. Şekil 47'de 1884 yılına ait görsele göre minaresinin kısa ve kalın olduğu görülmektedir. Bu minare yıkıldıktan sonra 1930 yılına ait görseledeki gibi bir görünümde olan cami (Şekil 48), daha sonra minaresiz şekilde onarılmıştır. Caminin kuzey-güney doğrultusunda 3 adet kubbe olduğu ancak onarım sırasında bu kubbelerin yerine dikdörtgen bir kütle yapıldığı görülmüştür (Şekil 49). Cami, yol ile aynı seviyede bulunmaktayken günümüzde ise yol kotundan yaklaşık 2 metre aşağıda kalmıştır (Şekil 49-50).

10. Şems-i Tebrizi Cami ve Türbesi

Şems-i Tebrizi Cami ve Türbesi, Karatay ilçesi, Şemsitebrizi Mahallesi'nde, Şems Parkı'nda bulunmaktadır. Alâeddin Tepesi'nin doğusunda ve Mevlana Caddesi'nin kuzeyinde yer alan yapının alanı 283 m²'dir (Kent Bilgi Sistemi).

Şekil 51. Şems-i Tebrizi Cami ve Türbesi Vaziyet Planı (Google Haritalar görüntüsü şematize edilmiştir)

Yapının vaziyet planında görüldüğü üzere Şems Parkı'nın batısında ağaçların arasında yer almaktadır. Doğusunda bir şadırvanı bulunan bu caminin yakın çevresinde kentsel algısını engelleyen herhangi bir yapı bulunmamaktadır (Şekil 51).

Bu cami ve türbenin ilk inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak XIII. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Ayrıca bu mekan elde edilen ilk belgelere göre zâviye olarak adlandırılmıştır. Fâtih Sultan Mehmed, Konya'yı fethettikten sonra bu zâviyeyi 1476 (H. 881) yılına ait Evkaf Defteri Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde (nr. 256) tespit ettirmiş ve burayı Şemseddîn-i Tebrîzî Zâviyesi olarak belirletmiştir. Yapının Arapça vakfiyesine göre 1509 (H. 915)'da dönemin sancak beyi olan İshak Bey bu zâviyenin mescidini genişlettiği, batı cephesine iki oda yaptırıp fakirlerin kalması için ayırdığı öğrenilmektedir. Ayrıca güney cephesine yeni bir bina ekleyerek dârülhuffâzı genişlettiği de kayıtlarda geçer. Bunun yanı sıra Kur'an öğrenmek isteyenler için bir mektep yaptırmış ve sonradan yapılan bu ek bölümlere birkaç köy ve çiftlik vakfetmiş ayrıca kendi kabrinin de burada bulunmasını vasiyet etmiştir (Barihüda Tanrıkorur, 2010, s. 516-517).

Tam ismi Muhammed bin Ali olan Şems-i Tebriz'i, Tebriz'de doğup, orada ilim öğrenip daha sonra Konya'ya gelen büyük alimlerdenir (https://dunyacamileri.blogspot.com/2020/03/blog-post_35.html). Büyük bir alim olmasından kaynaklı olarak bu cami ve türbe ulvi bir ziyaret mekânı olmuş, yüzyıllar boyu Mevleviler tarafından Makam-ı Şems olarak oldukça saygı görmüştür. Mevleviler, Mevlana Dergâhı'nı ziyaret etmeden önce burayı ziyaret etmeyi gelenek haline getirmişlerdir. Konya'yı ziyarete gelen her Mevlevî, Şems-i Tebrîzî Türbesi'ne gitmişler ve sonra da Mevlânâ'yı ziyaret etmişlerdir (Barihüda Tanrıkorur, 2010, s. 516-517).

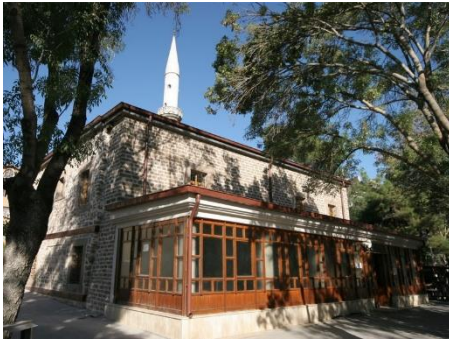

Şekil 52. Şemsi Tebrizi Cami Batı cephesi
(Kemercı, 2023)

Şekil 53. Emir İshak Bey Türbesi
(Kemercı, 2023)

Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1955 ve 1967’de yaptığı onarımlarla yapının çevresindeki mezarlığı (XVI. yüzyıla ait İshak Paşa’nın kubbeli türbesi hariç) kaldırıp park haline getirmiştir. Yapının doğudaki ana girişinin önünde bulunan ahşap camekânlı, eskiden türbe olan girişteki mezar kaldırılmış, yerine betonarme ve camekânlı son cemaat yapılmıştır (Barihüda Tanrıkorur, 2010, s. 516-517).

Şekil 54. Son onarım öncesi
güneydoğu cephesi

Şekil 54. (<http://www.konya.gov.tr/sems-i-tebrz-turbesi-ve-cmii>)

Şekil 55. Son onarım öncesi
kuzeydoğu cephesi

Şekil 55. (<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=33145>)

2019 yılındaki restorasyon ve kazı çalışmasından sonra son cemaat yerinin ahşap çerçevesi camekanlı hali değişime uğramış, bu restorasyon ve kazı sırasında son cemaat mahalli açılmış, bu alandaki sütunlar ortaya çıkarılmıştır. Bu bölümün Şems Camisi’nin haziresi (mezarlık bölümü) olduğu anlaşılmıştır. 5 adet Beylikler ve Osmanlı döneminde yaşamış şahsiyetlerin mezar ve mezar taşları bulunmuştur (Ertul, 2019). Caminin batısında da yenilikler yapılmıştır. Arka bahçede yeni bir alan oluşturacak bir düzenleme yapılmıştır (Erdoğan, 2020).

1920 yılına ait görselde caminin etrafının mezarlık olarak kullanılmakta olduğu görülmektedir. Ulvi şahsiyet olan birinin yanına defnedilmek isteyen halk, zamanla burada bir mezarlık oluşturmuştur (Şekil 56). Eskiden mezarlık olan bu alanın günümüzde ağaçlandırılmış ve sert zemin uygulanmış olduğu karşımıza çıkmaktadır (Şekil 57). Ayrıca son cemaat yeri bir

saçakla örtülüdür ve bu saçakların altında dört adet mermer sütun bulunmaktadır. Burası ibadete kapalı bir alan olarak bırakılmıştır (Şekil 57).

Şekil 56. 1920 yılına ait fotoğraf (Tevfik Ataberk arşivi)

Şekil 57. Şems-i Tebriz'i Cami günümüz (Kemerci, 2023)

Sonuç ve Öneriler

- Konya kenti pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, bundan dolayı gerek kültürel, gerek mimari anlamda bu medeniyetlerin etkisinde kalmıştır.
- Selçuklu Devleti'nin başkent yaptığı ve şehrin merkezi olarak Alaeddin Tepesinin kullanıldığı Konya, XIII. yüzyılda bu tepenin etrafında ibadethane olarak pek çok eser vermiştir.
- Bünyesinde dini bir şahsiyet ya da tarihsel bir kişilik bulunduran ve kentsel bellekte bu kimlikle yer edinmiş ibadethanelerde peyzaj çalışmalarının daha özenli yapıldığı görülmektedir. Bu durum kentsel bellek ve tarih kavramlarının etkileşimine bir örnek niteliğindedir.
- Çalışma alanındaki ibadethaneler yapılan kentsel düzenlemeler ile yol seviyesinden aşağıda kalmıştır.
- İbadethanelerin yakın çevresindeki yüksek yapılar, onların kent silüeti içindeki algısını azaltmaktadır.
- Yakın çevresinde yeşil alan bulunmayan camiler varken, ağaçlık bir park içerisinde olan camiler de bulunmaktadır. Alâeddin ve Şemsi Tebrizi Cami gibi... Bu durum kentsel bellek-mekan ilişkisinde değişime sebep olmaktadır.
- Bünyesinde bir türbe bulundurduğu halde kentsel bellekte unutulmaya başlayan yapıların tarihle bağlantısının azaldığını söyleyebiliriz.

Yapılan araştırmalar ve tespit edilen durumlar ışığında şu öneriler sunulabilir:

- Yapılar, yakın çevresiyle birlikte değiştiği ve konum olarak ticari ve sosyal alanlara uzak oldukları için kentsel bellekte unutulmaya başlanmıştır.

- Yapıya görsel ve işitsel anlamda fayda sağlamak amacıyla ağaçları bulunmayan yapıların yakın çevresine ağaç dikilmesi önerilmektedir.
- Bazı ibadethanelerin bahçesinde gölgeleme elemanları, şadırvan, tuvalet, oturma alanları gibi sabit ve hareketli öğeler yeterince bulunmamaktadır. Bu öğelerin artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Akın, O. ve Sayar Avcıoğlu, S. 2017. Kolektif Bellek ve Mekan Algısı Bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Koruma Bölgesi'nin Mekansal Değişiminin İrdelenmesi. *İdeal Kent Dergisi*. 22(8), 423-450.
- Akmaydalı, H. 1982. Konya-Merkez Tahir İle Zühre Mescidi. *Rölöve Restorasyon Dergisi*. 3. Sayı. Ankara. 101–12.
- Aktaş Yasa, A. 2016. Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi Konya yapılarında malzeme kullanımı ve yapım teknikleri. *Vakıflar Dergisi*. 45, 143-176.
- Anonim 1, 2015. Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü "Medeniyetler Şehri Konya" Yayın No: 231.
- Arslan, M. 2017. Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Assmann, J. 2018. Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı. *Hatırlama Ve Politik Kimlik*. Alm. Çev. Ayşe Tekin. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Barihüda Tanrıkorur, Ş. 2010. Şems-i Tebrizî Zâviyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38, 516-517. Konya.
- Baş, T. 2008. Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Mahalle Mescitlerinin Restorasyon Sorunları. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Cantay, T. 1982. XII.-XIII. Yüzyıllarda Anadolu'da Cephe Mimarisinin Gelişmesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Çağlar, S. 2018. Kamusal Yapıların Toplumsal Bellekteki Yeri: Konya Kent Merkezi Örneği (Alaeddin Mevlana Aksı). Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Çalak, I. E. 2016. Kentsel ve Kolektif Belleğin Sürekliliği Bağlamında Kamusal Mekanlar: ULAP Platz Örneği, *Tasarım + Kuram*. 8(13). Almanya.
- Ebiri, G. 2021. Anadolu Selçuklu Çağı Mimarisinde Bir Yapı İle Bağlantılı Türbeler. Doktora Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Van.
- Erdemir, Y. 2001. Konya Ansiklopedisi. Konya Büyükşehir Belediyesi. 1. 17. Konya.
- Erdoğan, G. 2020. Şems-i Tebrizi Cami ve Türbesi yeni yüzüne kavuştu. *Anadolu'da Bugün Gazetesi*. Konya.
- Ertul, A. 2019. Şems Camii'nde "Seyyid" mezarı bulundu. *Pusula Gazetesi*. Konya.
- Eyice, S. 198. Alâeddin Camii. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2. 324- 327, İstanbul.

- Halbwachs, M. ve Coser, L. A. 1992. Kolektif hafıza üzerine. Chicago Üniversitesi Yayınları. Chicago.
- Halbwachs, M. 2016. Hafızanın Toplumsal Çerçevesi. Çev. Büşra Uçar, Heretik Yayınları. Ankara. 13.
- Kaltakçı, M. Y. ve Temizci, S. 1991. Konya Alâeddin Camii'nde Yapılan Zemin iyileştirme ve Temel Güçlendirme Çalışmaları ile Alâeddin Tepesinin Sorunları. İnşaat Mühendisliğinde Zemin Sempozyumu. İzmir.
- Korkmaz, H. H. 2005. Kişisel Arşiv.
- Konyalı İ. H. 1997. Konya Tarihi. Ankara.
- Konyalı, İ. H. 2007. Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi. Konya.
- Koyuncu, A. 2011. Sosyoloji Kuramında Kent. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 25, Konya, 31-56
- Mutlu, E. Tanrıverdi Kaya, A. ve Polat, A. H. 2019. Kent Kimliğinin Korunması Ve Kolektif Bellek Mekanlarının Tespiti. Düzce Üniversitesi. İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi. Düzce.
- Mülayim, S. 2000. İplikçi Cami. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 22, 373- 375, İstanbul.
- Önder, M. 1971. Mevlâna şehri Konya. Konya Turizm Derneği. Konya, 89-147.
- Önkal, H. 1996. Anadolu Selçuklu Türbeleri. Ankara.
- Özcan, K. ve Yenice, F. 2008. Arkeolojik mirasın sürdürülebilirliği: Koruma– geliştirme stratejileri için bir yöntem önerisi: Konya Alaaddin Tepesi, Türkiye örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 5(1), s. 1-16.
- Özçetin, M. 2022. Beyhekim Mescidi Mozaik Çini Mihrabının Var Olan Ahşap Mihrap İle Karşılaştırılması. Araştırma Makalesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Nigarhane Dergisi, 2, Konya.
- Özönder, H. 1989. Sadreddin Konevi Ma'muresi'nin Mimari Teşekkülü. Selçuk Dergisi I. Sadreddin Konevi Özel Sayısı, Sf. 130-167.
- Özönder, H. 2005. Dünden Bugüne Konya. 55-61, 120-129. Konya.
- Postalıcı, E. İ. Kuruç Ada, A. ve Özbek Eren, İ. 2006. The New Urban Memory. 42. ISoCaRp Kongresi.
- Şentürk, A. Gülersoy, N.Z. 2019. Aidiyet Kent Kimliği ve Kentsel Koruma Etkileşimi Bağlamında Kullanıcı Sürekliliğinin İrdelenmesi: Kadıköy Moda Örneği, Megaron Dergisi. 14(1), 45-159.

- Tuna, R. 2020. Anadolu Selçuklu Dönemi Mahalle Mescitlerinin Akustik Konfor Analizi: Konya Örneği. Konya Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Turan, Ş. 2018. Türk Mimarisinde Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları; 13.Yy. Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Mahalle Mescitleri Örneği. Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Uz, M. A. 2015. Konya Alimleri ve Velileri. Meram Belediyesi Kültür Yayınları. Konya.
- Yaldız, E. 2018. Konya'daki XIII. Yy Minareli Mahalle Mescitleri. International Journal of Social, Humanities Sciences Research (JSHSR). 5(24), 1859-1871.
- Yavaş, A. 2010. Konya Sahip Ata (Tahir İle Zühre) Mescidi. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale.